

Ubijali su redom

PAD ŠIROKOG BRIJEGA*

Svjedočenje fra Zlatka Sivrića

► Piše: dr. fra Andrija Nikić

Dana 16. rujna 1971. godine u 17.15 sati razgovarao sam s fra Zlatkom Sivrićem o njegovim uspomenama na borbe oko Širokog Brijega 1945. godine u mjesecu veljači kao i ono što se dogodilo u Mostaru 14. veljače 1945. g.

Danas nismo razgovarali o godinama prije 1945. god. Fra Zlatko je rekao »drugi put ćemo o svemu nastaviti i puno toga ću Ti ja reći«. Zbog kratkoće vremena odabrao sam samo ovo nekoliko dana.

+++

A(ndrija): Kad ste Vi zadnji put pred pad Širokog Brijega bili na Brijegu?

Z(latko): Na Široki Brijeg sam dolazio često. Gotovo svakih petnaestak dana ja sam tamo dolazio i s braćom razgovarao. U to vrijeme, od 1923. pa sve do 1945. bio sam župnik u Mostarskom Gracu. Ne ću govoriti o onome što je prije bilo nego samo jedan događaj ću navesti iz 1944. godine. Te godine na 10. svibnja prebijena mi je noga. Došao sam na Široki Brijeg i ležao u gimnaziji. U to vrijeme tu se nalazila vojna ambulanta (bolnica) za oficire, bolesnike... U ambulanti sam ostao punih pet mjeseci. U to vrijeme imao sam i kapelana – fra Zvonko Grubišić. Kako sam bio bolestan, nisam mogao obavljati mnoge župne dužnosti, posebno odlaziti daleko od župne crkve. Stoga smo se mi dogovo-

rili i ja sam ostajao u kapeli, obavljao dužnosti u crkvi, a fra Zvonko je bio na terenu. Tako je sve to bilo do 2. veljače 1945. godine.

Dana 2. veljače ja sam odredio s konjem otići na Ovojce i tamo obaviti blagoslov svijeća i reći misu. Još sam rekao da ću morati otići u Brotnjo jer je nestalo vina. Rekao sam otići u Međugorje po vino.

Koncem siječnja, ili točnije 28. siječnja, ustaše su učinili jedan podvig na partizane. Partizani su se povlačili što su brže mogli. Povlačenje u Brotnju odvijalo se na sljedeći način. Jedna skupina povlačila se preko Kručevića u Čapljinu i dalje... drugi dio povlačio se preko Brotnja, Vitine, Ljubuškog prema Vrgorcu. Vrhovni štab partizanski nalazio se u to vrijeme ili u Stocu ili u Trebinju. Komandant je bio Vlado Šegrt. Bio je pravi

nered. Sve bježi... goni sa sobom što se imalo...

Dana 2. II. kako sam rekao, služio sam misu na Ovojcima i blagoslovio svijeće. Poslije mise uzjašio sam na konja i s Mirkom Ivkićem otišao prema Kruševu. U Kruševu smo noćili.

Spitfaeri su se kretali cestom. Pucalo je na svim stranama. Povlačila se ustaška vojska i *Vražja divizija*.

Dana 3. veljače došli smo u Gradniće. Tamo smo našli fra Rufina Šilića, fra Tomu Zupca i Đuku Spuževića, velikog župana iz Mostara, bio je tu i Mesić (stožer). Borbe su se vodile na Tromeđi, Vijonici, Čitluku. Vidjeli smo da ne smijemo ići dalje i povratili smo se prema Ljutom Docu (3. II.). Tamo se tada nalazio fra Vencel Kosir. Kod njega smo se svratili.

Dana 4. veljače bio sam u Ljutom Docu. Tog dana je pala nedjelja. Došao je moj prijatelj Tomo, koji je bio šofer. Pozvao nas je na ručak k svojoj kući. Javljeno nam je da su došli partizani i stacionirali se u Brljevići (planini) iznad Ljutog Doca. Uzeli smo konje i uputili se dalje. Prolazili smo putem prema Uzarićkom mostu. Tu smo našli veliko mnoštvo svijeta. Svak je imao po nešto stoke, bilo je tu žena, ljudi, djece... I. i II. gorski zdrug nije dozvoljavao da se putuje dalje. Nitko nije mogao otići bez propusnice. Ja sam otišao da se prijavim. Tada su išli sa mnom Jure Ivanković i Mirko. Rekao sam im da

* Tekst je preuzet prema izvorniku.

ću ih prijaviti: Jure, brat moj, a Mirko sluga. Tako je i bilo. Dobio sam propusnicu.

U to vrijeme u Gracu su se vodile borbe. Nismo mogli ići gore. Otišli smo na Ovojce. Tu smo prenoćili. Dana 5. II. borbe su se nastavile, nismo micali nigdje, a 6. veljače vodile su se borbe oko Širokog Brijega. Dana 5. II. partizani su bili na Žovnici + Mikuljača u Gornjem Pologu, Gornjim Bilama. Mi smo ostali kod Frane Ivkića.

Dana 6. II. iz Ovojca sam vidio kako gori gimnazija na Brijegu. Borbe su bile očajne. Pucanja do iznemoglosti. Položaj njemačke vojske na Brijegu mi nije poznat, ali kako sam prije vidio njihovi položaji su se nalazili tamo u šumi. Držali su kote.

Partizani govore da je tu bila prava utvrda. To nije istina. Ako je bilo vojske na Brijegu u fratarskim zgradama, to jedino može biti u konviktu. U samostanu nije bilo vojske. Tu nije bilo ni oružja, a da ne govorim o nekom skladištu oružja. U samostanu su bili fratri. Većina ih je tu ostala jer su ljudi čekali kad će te borbe završiti da u miru i slobodi nastave svoj život i da započnu s radom u školi.

Dr. Savin, to je bio jedan pokršteni Židov a po dužnosti advokat u Osijeku, bio je komandant haubičnog bataljona. On je imao 22 haubice američke proizvodnje ili kako su ih zvali protokolci. Susreo sam ga i na Brijegu sam ga upoznao s fra Pavom

Dragičevićem. On mi je pričao da se njihov položaj nalazio u Šarića dubravi – predio kod mosta prema Kočerinu. Od položaja nisu ništa mogli vidjeti. – Dobili smo krive elemente za gađanje. Pucali smo puno. Čudili smo se u što to pucamo toliko, a da se ne obara. Nismo znali točan cilj. Kad sam došao – pričao mi je – vidio

Komunističko topništvo nije uspjelo razoriti širokobriješku samostansku crkvu. Ni ona ni samostan nisu bili neka vojna utvrda.

Prijenos posmrtnih ostataka franjevac pobijenih u ratnom skloništu. Široki Brijeg, 1. srpnja 1971.

sam da smo pucali u crkvu. Te haubice su nakon pada došle na Brijeg. Tu su ostale neko vrijeme, a kasnije su odvedene prema Ivan Planini.

A: Da li Vam je dr. Savin pričao kakve pojedinosti o Brijegu kad je tu došao?

Z: Nije nam ništa posebno pričao, a mi ga nismo ni pitali.

A: Čega se još sjećate iz tih dana?

Z: Kako sam rekao dana 5., 6., 7., i 8. ostao sam na Ovojcima. Dana 8. veljače ili 9. veljače kad sam ustao vidio sam da svijet bježi. Zaboravio sam reći da sam 8. veljače bio na Gracu, u župnom stanu. Tada sam rekao Anici Ivkić da i ja idem. »Eto vam konja, meni ne treba«. Tu je bila i jedna obitelj iz Dubrave... »Dadnite i njima štogod.« Povukao sam se s gorskim zdruhom. Došao sam u Mostar u 7 sati ujutro (8. ili 9. veljače?).

Ušao sam u samostan i vidio fra Leona Petrovića. On je išao služiti misu. Ugledao me. Reče mi: »Kako Ti kultura (tako su me zvali)? Kako gore?« Odgovorio sam mu: »Svijet govori da su fratri na Brijegu pobijeni.« On tome nije vjerovao nego me upita: »Hoćeš li i Ti misu govoriti?«

Odgovorio sam da ne ću.

Onda mi fra Leo dade ključeve i reče mi gdje se nalazi rakija: »Uzmi i pij. Ja idem služiti misu.« Nakon toga ja sam otišao u njegovu sobu. Tu sam sjedio i čekao fra Leona. Kad je došao ponovo sam mu rekao da narod govori da su svi fratri ubijeni na Širokom Brijegu. Odgovorio mi je: »To nije istina, zašto će ih sve pobiti?«

Otišli smo onda u refektorij na doručak.

Dana 9., 10., 11., 12., 13. i 14. veljače nije bilo ništa posebno. Zadnji dan, tj. 14. veljače došao je u Mostar dr. Jure Grubišić, liječnik sa ženom, i Đuka Spužević. Kud ćeš ovamo? Kud ćeš u gore?...

Spužević nam je rekao da se hrvatska vojska povlači, da će Mostar pasti, te ako tko hoće bježati imamo vagona pa ćemo ići prema Sarajevu, Zagrebu.

Fra Leo Petrović je rekao fratrima, ako se netko osjeća krivim, ili ima što protiv partizana, ili možda partizani imaju štogod protiv njege, neka čini što misli da je najbolje. Otputovao je fra Vendelin Vasilj... Mene je fra Leo upitao: »Imaš li para, ako su Ti potrebne dat ću Ti, pa idi, ako imaš kakvu krivicu.« Odgovorio sam mu: »Nemam ja ništa protiv. Ja sam 1941. branio Srbe. Spasio sam im živote. Nikada nisam ništa učinio. Bit ću i nagrađen.«

Dana 14. veljače u samostan su došli oficiri VIII. dalmatinskog korpusa u 15-16 sati. Fra Leo ih je primio, rekao im da se časte vinom. Naredio je gvardijanu da im donese pršuta. Tako je i bilo. Razgovarali smo o svemu. Oni su otišli... Mi smo međusobno govorili da su fini ljudi. Kako može biti da ti ljudi ubijaju... Ponovio je fra Leo da ne vjeruje da su naši fratri na Brijegu ubijeni od tih uljudnih osoba. (Došli su u samostan prije zalaska sunca).

Istog dana u Zdravo Mariju zvonilo je zvono u samostanu, na hodniku vis a vis zbornice. Svi smo se sastali. Nismo ni znali o čemu se radi. Tada nam rekoše da se skupimo svi u zbornicu. Tu je bilo neko popisivanje. Od vojske tu je bilo predstavništvo XXIX. divizije i to Brana Popadić, viši komesar; Saša, mlađi komesar i još dva vojnika. Mi smo bili u zbornici. Vojnici XXIX. divizije su nosili čarape sa nekim strikama, kao crnostrik. Zvali su ih gete.

Brana Popadić i gore spomenuti u zbornici su popisali posebno samostansku obitelj, a posebno nas sa strane. Fra Ilija Rozić i Leko ? od samostanske obitelji bili su s nama. Oficir je rekao da ćemo ostati ovdje u sobi cijelu noć. Rozić je rekao da ima starih ljudi i da je ovdje hladno. Oficir je odgovorio, kako Vam je hladno u ovoj toploj sobi, a mi smo se morali lediti po planinama dok smo vas oslobađali. Zatim se ustao i rekao da ga čekamo dok on dođe s OZNE. Vratio se s OZNE do sat vremena. Ne znamo što je tamo bilo odlučeno. Prema onome što se dogodilo zaključili smo da su bili odlučili pobiti sve sa strane (7) i dvojicu fratara iz samostana, a to su provincijal i gvardijan.

Nakon njegova povratka počelo je ispitivanje u zbornici. Najprije je

prozvao fra Leona Petrovića i ljutito mu rekao: »Ti si dopustio zlikovcima da bježe...« Zatim je prozvao gvardijana fra Grgu Vasilja: »Ti si bio povezan s legijom...«

Došao je red na mene. Reče mi: »Kud si pošao?« Ispričao sam mu da sam bio u Mostarskom Gracu, pošao kući... (kao što sam već prije rekao...) Došao sam ovamo i evo sam vas dočekao. Ljutito se derao i govorio: »Tako, 28. I. ti si išao i govorio "evo ustaša, evo slobode" i tako bunio narod protiv nas. Partizani kolju, pale, krađu, rezaju uši, ubijaju...«

Odgovorio sam: »Ja nikada nisam bio ustaša...« Fra Darinko Brkić je sjedio iza mene i govorio: »...vadi čage.« U to vrijeme u zbornici

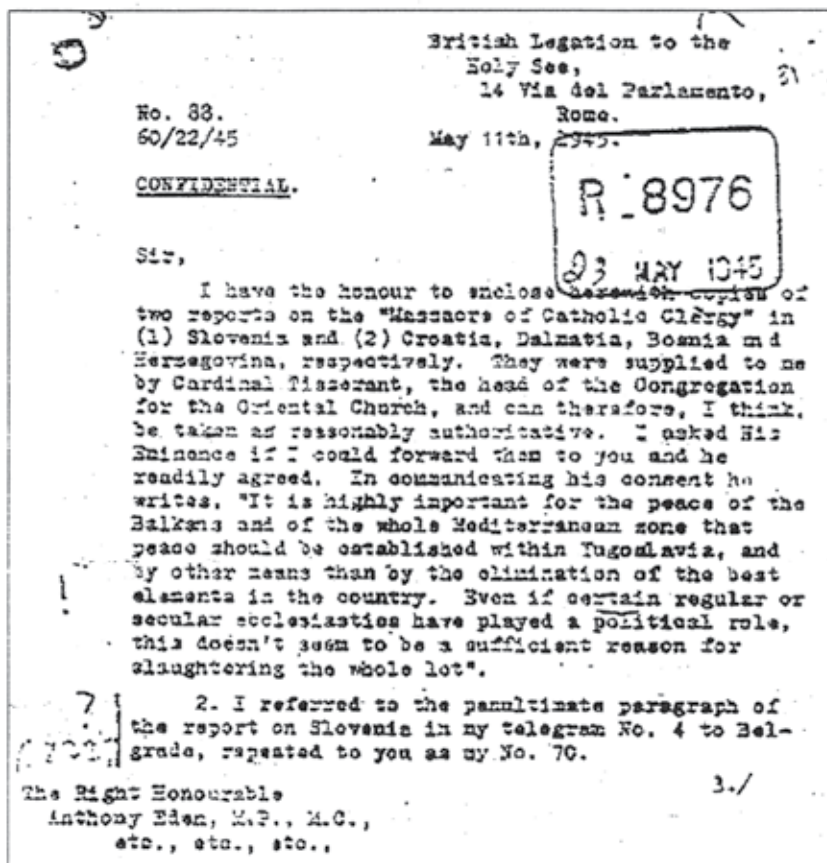
se nije dobro vidjelo. Struje nije bilo pa je svijetlila samo garbitna lampa. Ja sam izvadio čage i pružio mu. On je uzeo i vidio samo da na papiru ima grb s petokrakom. Izide tada Saša i reče nam: »Ajdete i vi.«

Kad smo izašli, bili smo zaprepasteni. Vidio sam sve puno četnika, partizana... Odmah smo se prestrašili. Brana je pozvao Sašu. Iza toga nas je pustilo.

A: Kakvo je to bilo čage kod vas?

Z: Evo kako je to dobiveno. Franjo zvani Čakan, sin Mirka Ivkića, služio je u Rodoču u avijaciji. Vojska je slabo jela. On je doznao da sam stigao u Mostar pa je došao u samostan da me posjeti, a došao je da štogod pojede. Dolazio je svaki dan. Gvardijan mu je uvijek davao. Dolazio je s njim i njegov drug Pero (Pera) Martinović da pojedu štogod. Davali smo im i onda su oni odlazili nazad. Ja sam Čakanu govorio: »Čuješ li Ti, daj Ti meni kakav papirić od OZNE isposluj, da se sačuvam.« On

Fra Leo Petrović nije htio bježati, ali je to dopuštao svakome tko želi. U mostarski samostan najprije je ušao 8. dalmatinski korpus. Kasnije ih je zamijenila XXIX. hercegovačka divizija.

Britanski veleposlanik pri Svetoj Stolici piše o komunističkom zločinu nad hercegovačkim franjevcima

je govorio da mi ništa nije potrebno. Znaju oni tebe. Tebi ništa ne će učiniti. Kad je on kasnije dolazio, ja sam opet ponavljao: »Daj mi kakvo ćage...« Dva-tri dana prije on dođe i donese mi ćage. To sam uzeo, stavio u džep i čuvao.

Kad sam ja pitao ćage, pokraj mene je bio i fra Darinko Brkić. Fra Darinko mi reče da na to ćage napiše i moje ime. Tako sam ja Čakanu i rekao i tako je to i učinjeno.

A: A što je bilo s onim fratrima koji su ostali u zbornici kad ste Vi izišli?

Z: Dana 14. veljače uveče nakon našeg izlaska oni su ostali unutra. Govorili su nekima još dok sam ja tamo bio isto što su i meni govorili...

U sadašnjoj telefonskoj centrali u to vrijeme nalazila se jedna žena. Ona je vidjela što se dogodilo i evo što mi je rekla. Njih sedmoricu su izveli na hodnik. Svezali su im ruke žicom pred župnim uredom. Ta žena je bila s istočne strane iz Dubrave.

Prema onome što sam kasnije čuo svih 7 su odveli na južni Čekrk i tu su ubačeni u Neretvu.

A: Gdje se nalazi taj južni Čekrk?

Z: To se nalazi na izlasku Mostara, kad se ide prema Rodoču...

A: Da li ste još štogod doznali o njima?

Z: Pričalo se da su ih neke žene vidjele. Govorilo se dalje da neka žena ima jedan habit i pasić u kući. Da li je to kasnije našla? Ne znam. Ili su to samo dijelovi našeg odijela, a kojeg su oni nosili? Ne znam.

A: Da li je itko kasnije vidio u Neretvi kakve ostatke od tih fratara?

Z: Kasnije mi je rekao neki Šunjić koji je bio glavar sela, da je u Jesenicima (dolje gdje se okreće avijatici) Neretva izbacila jedan leš. Prema njegovu pričanju osoba je imala brkove, crn izgled lica... Prema tome mi smo za-

ključili da je to bio fra Rafo Prusina.

A: Nakon koliko dana ga je Šunjić našao?

Z: Nakon 15 dana.

A: Da li su ti naši fratri bili suđeni?

Z: Kako to možeš i zamisliti. O suđenju nema ni govora, jedino ono nekoliko riječi što nam je rečeno bila je formalnost... Govoreno nam je da smo bunili narod da bježi... da vade oči... O tome ništa mi nismo govorili. Svi smo čekali željeni mir, a neka dođe tko god hoće. Nismo bili niti

smo kome odobrali da se ljudi zlostavljaju, a kamoli da se ubijaju.

A: Da li su naši fratri u Mostaru, kao i oni što su tu došli, bili išta krivi?

Z: Nitko od njih nije bio kriv. Da je itko išta

osjećao. Ja sam ih mogao spasiti sve, preko pedeset. Imao sam u Mostaru dosta Srba. Svi bi učinili što bi god od njih zatražio. Da su naši fratri osjećali samo 1, ili 2 % krivice oni ne bi ostali gdje su ostali, a isto tako da su i ostali tražili bi da se sklone i eto u Mostaru bih ih ja spasio preko Srba. O krivici nema ni govora.

A: Da se vratimo malo na događaje koji su se dogodili na Širokom Brijegu. Koju krivicu pripisuju tim ljudima?

Z: Pripisivali su im da su pucali.

A: Možda i jesu pucali?

Z: Da vidimo pojedine slučajeve. Fra Marko Barbarić, fra Ivo Slišković i fra Stanko Kraljević su bili stari ljudi. Nisu ni mogli pucati. Konkretno fra Marko Barbarić još dok je bio mlad u Beču je operirao hekenokokus i izvađena mu je džigarica – jetra. U ovo vrijeme on nije mogao ama baš ništa. Nije mogao ni kašike držati u ruci. A eto, vidite da li je mogao nešto teže?! U isto vrijeme, nadalje, on je ležao nepokretan na krevetu, e što je mogao sad?!

A: Možda su pucali drugi?

Z: Ne može se to ni zamisliti. Koji su bili tamo daj mi ih nabroji?

A: Bio je tamo fra Arkandeo Nuić.

Z: Fra Arkandeo je »ovčica Božja«.

A: Tu je bio i fra Krsto Kraljević.

Z: Fra Krsto je šizofrenik, ludak. On nije ništa ni znao. Ne bi znao ni pucati. On bi najprije sebe ubio. Nije znao ni o čemu se radi, a da ne govorim što se sve zbiva na frontovima.

A: Dalje, tu se nalazio fra Dobroslav Šimović.

Z: Fra Dobroslav je mlađi čovjek. Poznam njegovu narav. On bi prije dopustio da njega ubiju nego da bi on nekome bilo kakvo zlo i poželio.

A: Što možete reći o fra Tadiji Kožulu?

Z: To je čovjek, koji je bio dugo vremena u konviktu. Po naravi je bio dobričina ali i »jedna sveta duša«.

A: Da li se sjećate fra Dobroslava Pandžića?

Z: To je nevino, bezazleno čeljade ne bi on ni muhe ubio.

A: Sjećate li se fra Žarka Leventića?

Z: Sjećam, kako da ne. To je mlad fratar. Fizički govoreći on je mogao pucati, ali on nije pucao. A da ne govorim o drugim mlađim ljudima. Oni su znali što su. Bili su fratri, ljubitelji mira i osuđivali su nasilja. Bili su nevini i kao takvi su ostali na svom mjestu.

A: Eto dobro, recimo da je istinito da su pucali, a da li su polijevali vojsku vrelim uljem?

Z: Prvo nije istinito da su pucali, a tek onda stavimo se u one momente: tada se nitko nije brinuo ni za vatru, ni što će jesti, svatko je bio van sebe u tom smislu da je u skrovištu čekao taj završetak borbi. Nadalje, ulja na Brijegu nije bilo ni za ono najnužnije, a kamoli za grijati i polijevati. To je laž. Da su rekli da su ih polijevali vodom, moglo bi biti vjerojatno, ali kad se laže onda se ne gleda na okolnosti, pa se stoga i odmah prepozna.

A: Svakako su ti ljudi, fratri naj-

*Franjevcima se nije sudilo.
Jednostavno su ih pobili.*

Iskopavanje posmrtnih ostataka pobijenih u Mostarskom Gracu 1971.

prije suđeni, kad im je dokazana krivica onda su pobijeni.

Z: O tome nema ni govora. Nikakav sud nije postojao. Kad smo bili u Mostaru Brana Popadić je rekao pred nama: »Vi ćete sa nama na sud. Tko bude kriv odgovarat će, a tko bude nevin bit će na slobodi.« To se nije provodilo.

A: Da li imate još kakvu uspomenu vezanu uz te događaje?

Z: Ne znam što bih mogao reći. U to vrijeme svijet je bio u strahu. Partizani su bili u zanosu. Sjećam se da se u Mostaru – o Mostaru i govorim – pucalo, vikalo, pjevalo... Eto tako su jadni ljudi nevinu izgubili svoje živote. Za to ipak treba odgovarati?!

+++

A: Da li se sjećate štogod što se dogodilo u Mostarskom Gracu?

Z: U veljači se u župnom stanu u Gracu nalazio partizanski štab. Stanovali su u mojoj sobi.

A: Koja je to soba?

Z: To je prva soba s desne strane kad se uđe u župni ured, u nju se ulazi na prva vrata.

A: Kako je izgledao župni stan kad ste se povratili?

Z: Povratio sam se u Mostarski Gradac na Veliki Petak 1945. godine. Pješke sam stigao iz Ovojca preko Pologa. Tu je bila neka gostionica. Kad su me vjernici ugledali, stali su plakati od radosti. Brzo su javili i kod crkve su stali zvoniti. Eto, iako je bio Veliki Petak zvono je zvonilo.

U župnom stanu sve je bilo u neredu. Gotovo ništa mi nije moglo poslužiti. Podrum je bio prava štala. Nabacano je bilo unutra sijena. Bili su tu konji. Bačve izrazbijane, isprevrćane... Pomalo sam s ljudima sve izbacio, što se dalo popraviti popravio sam. U sobi više nije bilo namje-

štaja. Knjige kojih sam imao preko 500 kg, a možda i više – cijela biblioteka – spisi... sve je izneseno iz kuće, poliveno nekom smolom i zapaljeno. Tako mogu reći da sam kad sam se povratio mogao reći evo me i što je kruva u meni je, a što je stvari na meni je. Ništa, ama baš ništa iza partizana nije ostalo.

A: Što se dogodilo s fratrima u Mostarskom Gracu i kad su oni gore stigli?

Z: Kako sam već spomenuo ja sam 2. II. otišao na Ovojce. Tada je došao u Gradac fra Augustin Zubac. Sjećam se sigurno da je fra Augustin bio stigao 1. veljače u župni stan. Dakle, fra Zvonko Grubišić i fra Augustin su ostali 2. veljače kad sam ja oputovao. Dana 2. veljače stigao je na Gradac fra Krešo Pandžić. Kasnije su stigli gore – ja nisam bio kod kuće – fra Roland Zlopaša, fra Rudo Jurić i fra Kornelije Sušac. Ne znam točno kad su stigli.

A: Kako i kad su ubijeni fratri u Mostarskom Gracu?

Z: Fratri u Mostarskom Gracu su ubijeni 5. ili 6. veljače.

Dana 4. veljače seljaci su mi rekli da je sve muško pobjeglo od kuće u Risovac – planinu, i u Mostar. Moj sluga Ivan Rakić je pobjegao u to vrijeme. Fratri su ostali u Gracu. Hrvatska vojska i Vražja divizija se nalazila u školi (500-600 m udaljeno od crkve). Partizanski štab se nalazio u župnom uredu. Pred napadom hrvatske vojske partizani su se povukli iz župnog ureda. Bolje rekuć povukao se štab VIII. korpusa dalmatinske brigade prema Gostuši. To je protivna strana od škole, a udaljenost je isto oko 600 metara prema zapadu. Svijet koji je ostao vidio je da su ovi partizani povelili sa sobom i fratre. Kad su se udaljili i ušli u jednu šumu... Ispravnije rečeno tu nema neke šume, nego tu se nalazi čuča, busenja, grabovina. S fratrima su odvedena još dva civila, jedan Nijemac i pratnja partizanska. Kad su stigli u taj zaklon, partizani su streljali sve.

Streljani su u šikari. Ona dva seljaka bili su jedan Markić, koji je uspio pobjeći, ali je kasnije poginuo; i drugi je bio neki Vrljić.

Tu su pobijeni i seljaci su ih kasnije pokopali. Kad se to dogodilo, ja sam bio u Mostaru. Tu je pobijeno 9 ljudi. Kad su ih pokopali razdijelili su ih na tri grupe i svaku grupu pokopali na odvojenom mjestu.

Kad sam se povratio u Gradac onda sam čuo da su čobani vidjeli kako su psi našli leševe i otrpali grob. Oni su vidjeli nogu i rekli su da je to noga jednog fratra. Kad sam za to doznao, s nekoliko seljaka otišao sam na lice mjesta s pijucima, polugama, lopatama... i nastojali smo oko tih grobova podignuti jednu obzidu da bi te grobove sačuvali. Isjekli smo grabovinu, iskrčili kamen i napravili podzidu. Nasuli zemlje i pokrili grmom. Tako je to ostalo sve dok kosti nisu pokupljene.

A: Da li je itko bio svjedok pogibije fratara na Širokom Brijegu i da li je itko vidio kako su ubačeni u sklonište?

Z: O svjedocima možemo govoriti samo dok nisu poslani đaci s Brijega, tj. 7. veljače uveče. Tada su ostali tu sami fratri i jedino fra Božidar Martinac. Kasnije je od fratara prvi gore došao fra Mirko Ćosić. Fra Mirko je stanovao na Lištici. Misu je govorio na groblju. U crkvi mise nije govorio

jer je bila oskvrnjena, obeščašćena. Naime, fra Mirko mi je pričao da je u crkvi našao krvi (znači da je tu netko bio ubijen), kipovi su bili isprevrćani. Konje su ugonili, u njoj svašta radili. Poslije je traženo da se crkva ponovo blagoslovi i to je učinjeno, tek poslije tog čina u crkvi se govorila sv. misa.

Dana 19. ožujka na Širokom Brijegu se skupilo svijeta. Tog dana mladžarija se već vratila iz mobilizacije, a bilo je tu i ljudi. Možda su se i dogovorili, ali oni su tada došli do skloništa, koje je bilo obično zatvoreno s nekoliko stijena. Tada su mladići odvalili te stijene. Pogledali su i vidjeli da se unutra nalaze naslagana tjelesa i zapaljena, jedino po neki dio tijela je ostao neaktan.

Doletjela je tu milicija s Lištice. Nisu mogli ništa učiniti. Svijet se zgrnuo, bilo je plača, uzvikivanja, zaziva, molitve... Milicija je telefonirala u Mostar i iz Mostara je stigao jedan odred vojske. Vojska je zatrpala ulaz. Tako zatrpan je ostao sve do sada.

A: Tko je tada od vjernika bio tu prisutan?

Z: Tu je bila prisutna majka + fra Branka Šuška. Pričala mi je da

je kad je ulazila prepoznala nogu fra Arkandela Nuića po papučici. Sve ostalo mu je izgorjelo. Kad sam to slušao plakao sam kao dijete...

+++

A: Da li se sjećate još kojeg događaja iz Mostarskog Graca za vrijeme rata?

Z: Sjećam se kad su 1943. na ove strane došli Talijani s četnicima. Jedna grupa četnika je došla

preko Žovnice – Graca... Druga grupa je prošla preko Goranaca – Polja... Treća grupa je otišla prema Ljubuškom.

Kad su se povratili, došli su u Knešpolje. Svi Srbi su izišli na Žvatić i na Ovojce. Izišla je i rodbina. Rekli su četnicima nas je spasio fra Zlatko Sivrić. Ne smijete Hrvatima ništa učiniti, ne smite ući ni u njihove kuće. Ako vam što treba, tražite od nas. Nama ovdje nije pala ni dlaka s glave zahvaljujući njima, stoga ni vi njima ne smijete ništa učiniti. Uglavnom nisu neki masakr učinili, ali kad su prešli u Gorance na Čabulji su ubili tri čovjeka iz Bogodola. Od mojih župljana na Risovcu je ubijeno od četnika 12 ili 18 župljana. Nekoliko ljudi je ubijeno na Barama.

Imao bih Ti ja još dosta toga pričati, ali evo ova noć nam ne dozvoljava da to nastavimo. Nadam se, da ćemo ovo nastaviti produbiti i završiti?!

Razgovarali smo o sadašnjem stanju: po javnosti se govori dosta protiv fratara na Širokom Brijegu. Svatko zna da to nije istina. Današnje nam okolnosti ne dozvoljavaju da istinu iznesemo. Trebalo bi pričekati jedno vrijeme kojih desetak, dvadesetak godina pa tek onda izdati sve dokumente. Čestitao mi je što sam se prihvatio ovog nenadoknadljivog posla. ✍

*Pred komunističkom vojskom
puk bježi iz Mostarskog Graca.
Zavojevači nemilosrdno
strijelaju uhićene.*

Puk u Mostarskom Gracu i dalje čuva mjesta gdje su bili pokopani pobijeni franjevci